

УДК 658.152

Турило А.М., Святенко С.В.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНИХ І ГІРНИЧОРУДНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено існуючі методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств. Запропоновано методику оцінки конкурентоспроможності гірничорудних та металургійних підприємств на основі багаторівневого порівняльного аналізу.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, якість, запас фінансової міцності, застосовані ресурси, економічний розвиток.

The existing methodical approaches of estimating the enterprises' competitiveness are researched in the article. The method of estimating the competitiveness of mining and metallurgical enterprises on the basis of a multilevel comparison analysis is offered.

Keywords: competitiveness, competitive advantages, quality, supply of financial strength, applied resources, economic development.

В сучасних умовах господарювання головним критерієм економічного розвитку підприємства, на наш погляд, є показник конкурентоспроможності.

В економічній літературі досить поширеним є представлення інтегрального показника конкурентоспроможності сумою добутків часткових показників конкурентоспроможності окремих сторін діяльності підприємства та їх вагомості в загальній сумі. При цьому вагомість окремих факторів визначається тим або іншим методом, заснованим на експертних оцінках [1; 2]:

$$K = \sum_{i=1}^N W_i K_i, \quad (1)$$

де K - показник конкурентоспроможності підприємства; K_i - часткові показники конкурентоспроможності окремих сторін діяльності підприємства, а W_i — вагомість часткових показників в загальній сумі впливу.

Різні автори залежно від області досліджень, і виходячи зі своїх наукових поглядів обґрунтовують різні групи факторів, які необхідно включати в сукупний (інтегральний, груповий) показник. Крім того, пропонуються різні способи здійснення експертних оцінок.

Наприклад, І. Максимов, застосовуючи формулу (1), отримує для коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства наступний вираз[2]:

$$K_{kp} = 0,15Эп + 0,29Фп + 0,23Эс + 0,33Кт \quad (2)$$

де K_{kp} - коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства; $Эп$ - значення критерію ефективності виробничої діяльності підприємства; $Фп$ - значення критерію фінансового положення підприємства; $Эс$ - значення критерію ефективності організації збуту і просування товару на ринку; $Кт$ - значення критерію конкурентоспроможності товару.

Коефіцієнти 0,15; 0,29; 0,23; 0,33 визначені експертно способом послідовних порівнянь [2].

Виникає питання, чому за даною формулою конкурентоспроможність підприємства залежить від критерію ефективності організації збуту і просування товару на ринку на 23 відсотки, а від фінансового положення підприємства – на 29 відсотків. Оскільки саме від конкурентоспроможності продукції та ефективності її збуту залежить фінансовий стан підприємства та ефективність його діяльності взагалі.

У працях С. Калмійцева інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства визначається як сума декількох факторів (стимулюючого, тимчасового і комплексного показника якості продукції, віднесеного до ціни виробу) [3]. У розглянутому даним автором випадку отримана проста сума факторів, взаємна вагомість яких не враховується.

Характеризуючи ситуацію в цілому, можна сказати, що зважене підсумовування окремих факторів при визначенні деякого інтегрального показника широко застосовується в маркетингових дослідженнях. При цьому вагомість окремих факторів визначається тим або іншим методом, заснованим на експертних оцінках.

При дослідженні конкурентоспроможності також використовується підхід, заснований на визначенні конкурентного потенціалу підприємства [1]. Згідно з цим підходом конкурентоспроможність підприємства розраховується за формулою:

$$KC = VKC_{ВП} * K^{ВП} + VKC_{ФП} * K^{ФП} + VKC_{ІП} * K^{ІП} + VKC_{МП} * K^{МП}, \quad (3)$$

де KC – конкурентоспроможність підприємства; $VKC_{ВП}$, $VKC_{ФП}$, $VKC_{ІП}$, $VKC_{МП}$ – відносні показники конкурентоспроможності за виробничим, фінансовим, інноваційним та маркетинговим потенціалами відповідно; $K^{ВП}$, $K^{ФП}$, $K^{ІП}$, $K^{МП}$ – коефіцієнти значущості, визначені експертним методом.

Запропонований метод визначення рівня використання конкурентного потенціалу підприємства складається з наступних етапів [1]:

1. Розрахунок коефіцієнтів використання потенціалів досліджуваних підприємств.

$$K_{ВП} = Q_{тп} / ВПс, \quad (4)$$

де $K_{ВП}$ – коефіцієнт використання виробничого потенціалу; $Q_{тп}$ – річний обсяг товарної продукції в натуральному виразі; $ВПс$ – середньорічна виробнича потужність.

$$K_{ФП} = I_p / ІН, \quad (5)$$

де $K_{ФП}$ – коефіцієнт використання фінансового потенціалу; I_p – вартість реалізованих інвестиційних проектів за рік; $ІН$ – інвестиційні накопичення за рік.

$$K_{ІП} = ІВф / ІВп, \quad (6)$$

де $K_{ІП}$ – коефіцієнт використання інноваційного потенціалу; $ІВф$ – фактичні інноваційні витрати за рік; $ІВп$ – планові (прогнозні) інноваційні витрати за рік.

$$K_{МП} = ОРф / Єр, \quad (7)$$

де $K_{МП}$ – коефіцієнт використання маркетингового потенціалу; $ОРф$ – фактичний обсяг реалізації продукції у світових цінах; $Єр$ – ємність національного чи світового ринку.

Результати таких досліджень викликають багато питань. Передусім незрозуміло, що виражає число, отримане шляхом підсумовування окремих факторів. Чи може воно застосовуватись в реальній ринковій практиці підприємства або це абстрактне число, що не має адекватної інтерпретації в економіці. Також недоліком даного підходу є те, що в основі розрахунку інтегральних показників лежить експертна оцінка вагомості окремих факторів, що носить суб'єктивний характер.

Конкурентоспроможність металургійних підприємств багато в чому залежить від конкурентоспроможності гірничорудних підприємств, оскільки готова продукція останніх є сировиною для перших.

Оцінка конкурентоспроможності гірничорудних підприємств має певну специфіку. По-перше, дані підприємства виробляють специфічний продукт – залізорудну сировину. По-друге, умови виробництва на одному підприємстві суттєво відрізняються від аналогічних умов на інших підприємствах, навіть у межах одного родовища. Яскравим прикладом слугують технології видобутку та збагачення залізорудної сировини на підприємствах Криворізького басейну.

Відповідно до цього, деякі фактори, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств і застосовуються у розглянутих вище методиках [1; 2], можуть мати зовсім інше значення (вагомість) для гірничорудних підприємств.

Так, основними факторами, що впливають на конкурентоспроможність металургійних та гірничорудних підприємств виступають: якість залізорудної сировини (вміст заліза); капіталомісткість, обсяги виробництва та реалізації, рівень ефективності діяльності, рівень прогресивності виробництва тощо.

В роботі [4] запропоновано найбільш системний та ґрунтовний підхід до розробки показника конкурентоспроможності, який би враховував специфіку гірничорудного виробництва.

Згідно даного підходу показник конкурентоспроможності визначається за формулою:

$$K_{\text{вн.ЗРК}} = P_{\text{пр.п.в.}} * P_{\text{як}} * P_{\text{в.п.}} * P_{\text{к.роз}} * P_{\text{т.р.уст}}, \quad (8)$$

де, $K_{\text{вн.ЗРК}}$ – показник внутрішньої конкурентоспроможності структурного підрозділу (залізорудного кар'єру) гірничо-збагачувального комбінату, частки одиниці; $P_{\text{пр.п.в.}}$ – показник, що характеризує співвідношення відповідно фактичної і нормативної (або конкурентної, планової) продуктивності поточних витрат для періоду, що розглядається, частки одиниці; $P_{\text{як}}$ – показник, що характеризує співвідношення відповідно фактичного і нормативного (конкурентного, планового) значення якості залізної руди для періоду, що розглядається, частки одиниці; $P_{\text{в.п.}}$ – показник, що характеризує співвідношення відповідно фактичної і нормативної (або конкурентної, планової) виробничої потужності залізорудного кар'єру для періоду, що розглядається, частки одиниці; $P_{\text{к.роз}}$ – показник, що характеризує співвідношення відповідно фактичного і нормативного (конкурентного, планового) коефіцієнтів розкриття по залізорудному кар'єру для періоду, що розглядається, частки одиниці; $P_{\text{т.р.уст}}$ – показник, що характеризує співвідношення відповідно фактичного і нормативного (конкурентного, планового) коефіцієнтів технічного рівня устаткування на залізорудному кар'єрі для періоду, що розглядається, частки одиниці.

Але слід зазначити, що даний показник, виходячи з мети дослідження, в більшій мірі характеризує конкурентоспроможність залізорудного кар'єру, а не усього гірничо-збагачувального комбінату.

Саме поняття конкурентоспроможності вказує на те, що одне підприємство вимушене конкурувати, вести боротьбу з іншими підприємствами, а тому реально оцінити конкурентоспроможність підприємства без порівняння з його конкурентами неможливо.

Виходячи з вищезазначеного, пропонується методика визначення інтегральної конкурентоспроможності гірничо-збагачувального комбінату, що дозволить виключити експертні оцінки в результаті проведення розрахунків, використовувати доступну інформацію про діяльність підприємства та враховувати усі основні фактори, що впливають на ефективність розвитку гірничо-збагачувальних комбінатів.

На нашу думку, конкурентоспроможність підприємства визначається декількома основними показниками:

1. Якість продукції. Це ключовий показник конкурентоспроможності підприємства, оскільки саме від того, наскільки продукція даного підприємства відповідає вимогам ринку, які має конкурентні переваги, залежить попит на неї, а відповідно і доходи підприємства.

2. Частка окремого підприємства в загальному обсязі виробництва і реалізації продукції досліджуваних підприємств-конкурентів. Характеризує місце досліджуваного металургійного або гірничорудного підприємства на ринку або в галузі.

3. Запас фінансової міцності підприємства, який показує наскільки фактичні доходи підприємства перевищують критичний обсяг. Запас фінансової міцності визначає можливі межі маневрів підприємства як в ціновій політиці, так і в зниженні обсягів виробництва і реалізації продукції в процесі операційної діяльності в несприятливих умовах на ринку та у конкурентній боротьбі.

4. Співвідношення суми капітальних інвестицій до загального капіталу підприємства. Даний показник відображає частину капіталу, що була направлена на капітальне інвестування і характеризує активність підприємства стосовно придбання або виготовлення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, придбання або створення нематеріальних активів, капітального будівництва тощо.

5. Рентабельність застосованих ресурсів підприємства. Цей показник характеризує рівень ефективності використання застосованих ресурсів на підприємстві і є критерієм інвестиційної привабливості підприємства.

Найбільш перспективним підходом для оцінки конкурентоспроможності підприємства є використання багаторівневого порівняльного аналізу, який заснований на методі евклідових відстаней, який дозволяє враховувати не тільки абсолютні показники кожного підприємства, але й ступінь їх відповідності до показників підприємства – еталона [5].

У зв'язку з цим необхідно координати порівнюваних підприємств виражати в частках відповідних координат підприємства – еталона, взятого за одиницю.

В даній статті проведено оцінку конкурентоспроможності ВАТ «Північний ГЗК» у порівнянні з підприємствами-конкурентами: ВАТ «Центральний ГЗК», ВАТ «Південний ГЗК», ВАТ «Інгулецький ГЗК», ВАТ «Полтавський ГЗК».

Методика оцінки конкурентоспроможності підприємства складається з трьох етапів:

На першому етапі збираються вихідні дані, потрібні для розрахунку показника конкурентоспроможності гірничорудного підприємства і формується матриця вихідних даних (табл. 1).

За показник якості було взято середньозважену величину вмісту заліза у готовій продукції. Для металургійних підприємств може бути розрахований власний показник якості або конкурентоспроможності продукції.

Згідно вихідних даних видно, що за якістю продукції лідером є ВАТ «Центральний ГЗК», найбільшу частку в загальному обсязі реалізованої продукції, найбільший запас фінансової міцності та рентабельність застосованих ресурсів має ВАТ «Північний ГЗК».

Таблиця 1

Матриця вихідних даних [6, 7]

Підприємство	Якість продукції	Частка в загальному обсязі	Запас фінансової міцності	Капітальні інвестиції / Капітал	Рентабельність застосованих ресурсів
ВАТ "Північний ГЗК"	63,97	39,38	93,42	8,61	60,41
ВАТ "Центральний ГЗК"	66,70	14,39	84,53	7,01	25,31
ВАТ "Південний ГЗК"	56,03	15,33	77,92	5,91	22,59
ВАТ "Інгулецький ГЗК"	64,73	15,94	88,15	9,71	19,36
ВАТ "Полтавський ГЗК"	63,45	14,95	53,07	15,03	10,86

На наступному етапі в кожному стовпці таблиці 1 визначається максимальний елемент, який приймається за одиницю, тобто обирається за кожним показником підприємство - еталон. Потім всі елементи цього стовпця (a_{ij}) діляться на максимальний елемент ($\max a_{ij}$).

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}} \quad (9)$$

В результаті утворюється матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij}), наведених в таблиці 2.

Таблиця 2

Матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij})

Підприємство	Якість продукції	Частка в загальному обсязі	Запас фінансової міцності	Капітальні інвестиції / Капітал	Рентабельність застосованих ресурсів
ВАТ "Північний ГЗК"	0,96	1,00	1,00	0,57	1,00
ВАТ "Центральний ГЗК"	1,00	0,37	0,90	0,47	0,42
ВАТ "Південний ГЗК"	0,84	0,39	0,83	0,39	0,37
ВАТ "Інгулецький ГЗК"	0,97	0,40	0,94	0,65	0,32
ВАТ "Полтавський ГЗК"	0,95	0,38	0,57	1,00	0,18

На третьому етапі, згідно методу евклідових відстаней, всі елементи матриці коефіцієнтів підносять до квадрату, після чого результати підсумуються за строчками (таблиця 3).

$$K_j = X_{1j}^2 + X_{2j}^2 + \dots + X_{nj}^2 \quad (10)$$

Рівняння (10) дозволить визначити інтегральний показник конкурентоспроможності гірничорудного підприємства (табл. 3).

Отримані показники конкурентоспроможності (K_j) ранжируються й визначається місце досліджуваного підприємства в конкурентному середовищі. Перше місце займає підприємство, якому відповідає найбільша сума, друге місце – підприємство, яке має наступний результат і т.д.

Згідно даних розрахунків таблиці 3 найвищий показник конкурентоспроможності серед аналізованих підприємств має ВАТ «Північний ГЗК» ($K = 4,25$). Конкурентних переваг комбінат досяг завдяки найбільшим обсягам виробництва та низькій собівартості продукції.

Таблиця 3

Результати оцінки інтегрального показника конкурентоспроможності

Підприємство	Якість продукції	Частка в загальному обсязі	Запас фінансової міцності	Капітальні інвестиції / Капітал	Рентабельність застосованих ресурсів	K_j	Місце
ВАТ "Північний ГЗК"	0,92	1,00	1,00	0,33	1,00	4,25	I
ВАТ "Центральний ГЗК"	1,00	0,13	0,82	0,22	0,18	2,35	IV
ВАТ "Південний ГЗК"	0,71	0,15	0,70	0,15	0,14	1,85	V
ВАТ "Інгулецький ГЗК"	0,94	0,16	0,89	0,42	0,10	2,52	II
ВАТ "Полтавський ГЗК"	0,90	0,14	0,32	1,00	0,03	2,40	III

На другому місці зі значним відставанням розташувався ВАТ «Інгулецький ГЗК» ($K=2,52$). Третє місце займає ВАТ «Полтавський ГЗК» з результатом $K=2,40$. Найслабші конкурентні позиції серед гірничо-збагачувальних комбінатів має ВАТ «Південний ГЗК».

Розглянута методика підвищує рівень обґрунтованості оцінки конкурентоспроможності гірничорудного підприємства. Переваги запропонованої методики проявляються в наступному:

- 1) нейтралізації суб'єктивного впливу на оцінку конкурентоспроможності гірничорудного підприємства, який мав місце при застосуванні експертних оцінок;
- 2) поєднанні ключових показників діяльності підприємства;
- 3) можливості співставлення з підприємствами-конкурентами;
- 4) врахуванні реальних досягнень підприємства;
- 5) простоті, логічності та доступності оцінки показника конкурентоспроможності.

Література:

1. Темченко А.Г. Економіка підприємств гірничо-металургійного комплексу: Навчальний посібник. У 2-х томах. / А.Г. Темченко, О.А. Темченко, С.В. Максимов. - Т.2.- Кривий Ріг: Видавничий центр КТУ, 2008.- 400с.
2. Максимов И. Оценка конкурентоспособности промышленного предприятия /И. Максимов // Маркетинг. — 1996. — № 3. — С. 33—39.
3. Калмийцев С. Маркетинг и конкурентоспособность полиграфической продукции / С. Калмийцев. - 1997. — № 3. — С. 30—36.
4. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие / Г.В. Савицкая.- Мн.: Новое знание, 2001.- 704 с.
5. Сборник технико-экономических показателей горнодобывающих предприятий Украины : в 2006-2007 гг. / Государственный научно-исследовательский горнорудный институт. – Кривой Рог : ГНИГРИ, 2008. – 147с.
6. www.smida.gov.ua

Рекомендовано до друку:
д.е.н., проф. Нусіновим В.Я., 13.12.2010

Надійшло до редакції:
17.12.2010